

УКРАЇНСЬКІ НАУКОВІ ЮРИДИЧНІ ТОВАРИСТВА ПЕРІОДУ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917-1918 РР.)

Український національний рух був завжди багатий на різноманітні громадські утворення, в тому числі наукові та професійні. До них належать і національні громадські об'єднання патріотично налаштованих правників України. Якщо в дореволюційних наукових юридичних товариствах, що існували при університетах у містах Катеринославі, Києві, Харкові та Одесі, в цілому загальноросійських за своїм характером, можна говорити лише про прояви українського руху в контексті національного відродження, то в діяльності правничих товариств, створених за часів Української Центральної Ради та гетьманату П.П.Скоропадського, прослідковується від початку і до кінця патріотичне начало.

Одразу після Лютневої революції, коли знову відновили свою діяльність українські союзи та партії, серед юристів-українців виникла думка про необхідність створення таких організацій, які б взяли на себе завдання надання юридичної допомоги українським спілкам і партіям, а також сприяли б українізації всіх державних установ. Особливо в той час потребувала юридичної допомоги Українська Центральна Рада, яка за досить короткий термін (з 3-7 березня до 6 квітня (за ст.ст.) 1917 р.) перетворилася з простої громадської української організації на національний парламент і зробила, за висловом В.К.Винниченка, «перший крок до відродження нації по шляху державності» [1, с. 93]. Необхідно було з правничої точки зору пояснити поняття «широка національно-територіальна автономія», обґрунтувати федеративні домагання українських діячів у контексті державного права, визначити права національних меншин в Україні і механізм їх гарантування, правильно вести справи міжнародної політики з вирішенням значної кількості міжнародно-правових проблем, нарешті, розробити конституційний проект нової Української держави. Така кількість юридичних проблем вимагала чіткої, скоординованої праці багатьох правознавців. Тому однією з перших у переліку комісій Президії Центральної Ради – Малої Ради – з'явилася правнича [2, с. 3].

Разом з тим, за ініціативи членів Центральної Ради, юристів за фахом, почали створюватися осередки Українського правничого товариства по всіх українських регіонах. Великого значення в плані консолідації сил тодішніх патріотично налаштованих правників набув з'їзд українських юристів, який проходив 13-14 червня (за ст. ст.) 1917 р. у приміщення Педагогічного музею в Києві. Цей форум, як і попередні: Кооперативний з'їзд Київщини 27 березня, з'їзд Кооперативних спілок 23 квітня, обласний з'їзд Рад робітничих, солдатський і селянських депутатів 6 травня, перший український військовий з'їзд 18 травня [3, с. 54, 65], одностайно підтримав усі національні домагання Української Центральної Ради, сформульовані в I Універсалі, висловився за тісну співпрацю з нею і ухвалив негайно «приступити до відновлення і творення українського права на підставі даних науки, життя і правничої свідомості людності відповідно до умов нового життя». «Умови

нового життя» вимагали: по-перше, запровадження в судах і нотаріаті української мови із забезпеченням права національних меншин на провадження всіх юридичних дій ще й власною мовою, по-друге, вироблення української юридичної термінології і видання відповідного словника. На з'їзді українських юристів найважливішою подією стала доповідь голови Центральної Ради М.С.Грушевського під назвою «Про державний лад України на підставі вимог життя і теорії державного права», яка знайшла широкий відгук серед делегатів-юристів. На своєму останньому засіданні з'їзд українських юристів провів вибори до Київського крайового судового комітету у кількості 9 чоловік з метою налагодження тісних контактів Центральної Ради і місцевих судових органів [4, с. 71-72].

З-поміж місцевих відділень Українського правничого товариства, крім Київського, досить продуктивно працювало ще Полтавське українське правниче товариство. В своїй діяльності воно надавало переваги видавничій справі в галузі юридичної літератури. Найбільш цінним його виданням став «Короткий російсько-український словник» (Кременчук, 1918) [5, с. 112].

Брати активну участь у розбудові молодого Українського державності планувало і перше в Харкові «Українське наукове юридичне товариство», створене за ініціативою місцевого присяжного повіреного В.А. Расторгуєва. Згідно з положенням цього товариства, його членами могли бути виключно особи зі спеціальною вищою юридичною освітою або ті, хто мали видатні наукові праці в галузі юриспруденції. З самого початку до товариства вступили місцеві присяжні повірені, члени окружного суду і судової палати.

На першому засіданні новоствореного товариства була розроблена докладна програма подальшої його діяльності та обрано керівний склад: головою товариства став В.А. Расторгуєв, товаришем голови – член судової палати Д.І. Мирний, секретарем – присяжний повірений Г.Т. Попенко.

Крім надання юридичної допомоги всім українським організаціям, у тому числі і комітетові Харківської губернської ради, товариство поставило завданням вироблення української юридичної термінології, що було досить важливим при судочинстві українською мовою, де недостатньо одного буквального перекладу слова, а необхідна правильна і точна з юридичного боку передача змісту того чи іншого закону або судового рішення.

Товариство також включило до свого плану розробку і видання різного роду брошур із метою популяризації правових ідей, звертаючи при цьому особливу увагу на історію і розвиток українського права та його тогочасний стан.

Коли у Києві проходив з'їзд українських юристів, Українське наукове юридичне товариство направило туди і своїх представників – В.А.Расторгуєва і Н.Ф. Яшка. Детальні звіти про цей форум були надруковані в місцевій періодичній пресі.

Через наступні події як у Росії, так і в Україні розвинути далі свою діяльність це товариство не мало можливості, і вона на певний час призупинилася. Проте, коли Українська Центральна Рада 8 січні (за ст. ст.) 1918 р. проголосила IV Універсалом незалежність Української Народної Республіки, юридичне товариство в Харкові знову відновило свою діяльність, бо за

цих нових умов його допомога стала ще більш необхідною для молодій суверенній державі.

5(18) квітня під головуванням присяжного повіреного В.А.Росторгуєва в його квартирі (за браком приміщень доводилося використовувати власне житло) відбулося перше після перерви засідання Українського наукового юридичного товариства. На цьому зібранні голова вказав на ті обставини, які змінили сам статус України, що стала самостійною, незалежною державою. У зв'язку з цим, повинно змінитися становище юридичних наукових товариства, форми та методи їх роботи. Росторгуєв запропонував зборам звернутися до місцевої Української комендатури з проханням про надання товариству статусу офіційної організації, відвести необхідне для нього приміщення, а також вирішити питання «про асигнування коштів на оплату праці за розробку діючого права з практичної точки зору».

Члени товариства ухвалили найближчим часом повідомити місцеву комендатуру про існування товариства, його склад, завдання і мету діяльності, яка полягала, перш за все, у сприянні національній владі у справі будівництва підвалин Української державності. Було вирішено також прохати міністра юстиції надіслати до товариства проекти судових уложень, а також законів про самоврядування для обговорення і внесення поправок та змін до цих документів.

Дискутувалося на цьому засіданні і питання про запровадження судочинства українською мовою. Діячі товариства внесли пропозицію, щоб найближчим часом все діловодство в судових установах велося українською мовою. Та зважаючи на те, що не всі судді на даному етапі добре знали державну мову, товариство вважало за доцільне тимчасово дозволити відписувати судові рішення тією мовою (українською або російською), якою володіє суддя. Копії ж судових рішень, на думку юристів наукового товариства, повинні в обов'язковому порядку видаватися двома мовами.

При цьому на засіданні неодноразово зверталася увага на необхідність вироблення точної термінології при викладенні резолюцій у судових справах. З цією метою, щоб допомогти мировим суддям, вирішили звернутися до них та до голови міського мирового з'їзду з проханням надіслати юридичному товариству зразки найбільш уживаних формул судових резолюцій та вироків для перекладу їх українською мовою.

На цьому засіданні також прийняли рішення про систематичне влаштування засідань товариства (кожного четверга о 6-й годині вечора на квартирі голови присяжного повіреного В.А. Росторгуєва по вулиці Садово-Куликовській, № 9/2). Збори закінчилися виборами нових членів Товариства: члена окружного суду Л.Г.Іванченка, присяжного повіреного В.І.Наницького та другого секретаря Н.Ф.Яшека [6].

Українські юридичні організації працювали і за часів Української держави гетьмана П.П.Скоропадського. Так, у видавництві «Час» у 1918 р. виходив український часопис під редакцією М.Кушніра «Закон і право», а в Києві діяло, створене за ініціативи А.І.Яковліва, Товариство українських адвокатів [5, с. 113].

Традиції дореволюційних наукових юридичних товариств в Україні в 1917-1918 рр. продовжувало Київське юридичне товариство (Київське товариство юристів). Воно займало доволі помірковану позицію щодо діяльності Центральної Ради, дозволяючи собі критику її невдалих, на думку діячів товариства, законопроектів. Так, у журналі «Право и жизнь» – друкованому органі товариства – було опубліковано матеріал про засідання Київського юридичного товариства від 7 квітня 1918 р., на якому обговорювалася доповідь відомого українського правознавця О.Ф.Кістяківського про законодавче регулювання українського громадянства. В ході дискусії відповідний закон Центральної Ради було розкритиковано і охарактеризовано як такий, що «порушує загальнокультурні принципи» [7]. Це товариство проіснувало в стадії піднесення своєї діяльності до кінця 1918 р., тобто до часів Директорії.

Після встановлення Радянської влади в Україні виникають інші громадські самодіяльні правничі утворення, ідеологічно налаштовані вже на служіння інтересам більшовицької влади. Проте і ці установи радянського зразку 20-х рр. ХХ ст., що базувалися на інших методологічних засадах, все ж використовували досвід дореволюційних юридичних наукових фундацій в організаційному та методичному аспектах [8]. Така наступність традицій стала можливою ще й через те, що багато юристів дорадянської доби продовжували на перших порах працювати в установах УСРР, сприяючи становленню національної юриспруденції.

Список літератури: 1. Винниченко В. Відродження нації. К.–Відень, 1920. Ч.1. 2. Грушевський М.С. Українська Центральна Рада та її універсали, перший і другий. К., 1917. 3. Копиленко О.Л. «Сто днів» Центральної Ради. К., 1992. 4. Мироненко О.М. Світоч української державності. К., 1995. 5. Усенко І.Б. Перші вітчизняні юридичні товариства і український національний рух // Вісник Академії правових наук України. Х., 1996. № 6. 6. А.Б. Украинское юридическое общество // Возрождение / Газета выходит при ближайшем участии академика Д.Н. Овсяннико–Куликовского. Х., 1918. 21 апр. № 30. 7. Право и жизнь. 1918. 8. Горин А.Г. Юридические общества дореволюционной России // Советское государство и право. 1989. № 7.

Надійшла до редколегії 03.05.04

С.Г. Благовісний

ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ УРЯДОВОЇ КРИЗИ В УНР (СІЧЕНЬ–КВІТЕНЬ 1918 РОКУ)

З проголошенням незалежності України стала можливою свобода історичної думки, деідеологізація історико-правової науки, переосмислення нашого минулого. Історико-юридичні дослідження періоду Української революції 1917-1920 рр. вийшли на якісно новий рівень. Спираючись на широку джерельну базу, залучаючи нові масиви архівних документів, вчені намагаються визначити нові тематичні напрямки, всебічно висвітлити маловідомі події минулого, дати їм максимальну об'єктивну оцінку. Так, за останнє десятиріччя вийшла низка праць О.Копиленка, О.Мироненка, О.Галенка, Д.Яневського та ін., де розглядається державотворча діяльність як самої Центральної Ради, так і українських урядів тієї доби, робляться